

УДК 364

Дем'янчук О. І.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту Національного університету "Острозька академія",***Заблоцька О. С.,***студентка четвертого курсу Національного університету "Острозька академія"*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано фінансові ризики, які виникають у контексті реалізації соціальних гарантій через механізм фінансового забезпечення. На підставі аналізу обґрунтовано шляхи вдосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні.

Ключові слова: соціальні гарантії, фінансове забезпечення, фінансові ризики.

В статье проанализированы финансовые риски, которые возникают в контексте реализации социальных гарантий через механизм финансового обеспечения. На основании анализа обоснованы пути совершенствования финансового обеспечения социальных гарантий в Украине.

Ключевые слова: социальные гарантии, финансовое обеспечение, финансовые риски.

The article suggests the financial risks, which arise in the context of social security through the mechanism of financial support. On the ground of the analysis, the necessity of improvement the financial security social guarantees in Ukraine.

Keywords: social security, financial security, financial risks.

Постановка проблеми. Ефективна система соціальних гарантій є необхідною складовою побудови концепції сталого розвитку держави, адже сьогодні нераціонально звертати увагу лише на один аспект розвитку – економічний, необхідна гармонія трьох складових: економічної, соціальної та екологічної.

Соціальні гарантії – основна складова соціальної політики, один із шляхів її реалізації, а отже, обов'язковий елемент економічної системи держави, важлива умова її економічної та соціальної стабільності. Дослідження фінансового забезпечення соціальних гарантій, а особливо їх фінансових ризиків є досить актуальним сьогодні, оскільки успішне реформування та ефективність національної економіки у першу чергу залежить від правильного та ефективного функціонування системи фінансового забезпечення соціальних гарантій.

В Україні проблема стабілізації, реформування та вдосконалення системи фінансового забезпечення соціальних гарантій постає досить гостро, адже в умовах сучасних ринкових перетворень особливої актуальності набула проблема захисту і підтримки населення. Проте система фінансового забезпечення соціальних гарантій є недосконалою як в теоретичному, так і практичному плані тому перебуває в процесі постійного реформування. Для вирішення цієї проблеми потрібно здійснити чимало реформ у системі фінансового забезпечення соціальних гарантій, для того, щоб уникнути фінансових ризиків, тому обрана тема дослідження є досить актуальною.

Іншим важливим чинником, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження, є той факт, що Україна пов'язує перспективи свого подальшого розвитку з входженням в європейські структури. Це зобов'язує дотримуватися відповідних європейських стандартів.

Отже, ця тема дослідження є досить актуальною, адже уникнення фінансових ризиків у майбутньому сприятиме створенню ефективної системи фінансового забезпечення соціальних гарантій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблем фінансового забезпечення соціальних гарантій, ефективності його функціонування займаються багато науковців: Н. Борецька, О. Василик, В. Горин, А. Гриненко, Е. Лібанова, П. Пилипенко, В. Скуратівський та інші. Проте все ще малодослідженими залишаються питання щодо вдосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій в Україні.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні напрямів удосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій України на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати низку завдань:

– охарактеризувати фінансові ризики та загрози в контексті реалізації соціальних гарантій;

– оцінити фінансові ризики соціальних гарантій в Україні;

– визначити можливості підвищення якості соціальних гарантій в Україні на основі перспективних напрямків їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму [1].

До числа основних державних соціальних гарантій належать:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат [1].

Впродовж останніх років досить багато науковців займалися вивченням питання соціальних гарантій та їх фінансового забезпечення, проте вони не дійшли до єдиного їх тлумачення, тому ми вважаємо, що у соціальних гарантіях необхідно розглядати мінімальні розміри грошових виплат, які надає держава для підвищення добробуту населення [3], [4], [5], [6].

У процесі реалізації соціальної політики, через систему соціальних гарантій, виникає низка фінансових ризиків та загроз. Узагальнивши можливі фінансові ризики та загрози в контексті реалізації соціальних гарантій, ми дійшли висновку, що їх можна поділити на дві групи:

- 1) фінансові ризики та загрози для держави;
- 2) фінансові ризики та загрози для фізичних осіб.

До фінансових ризиків та загроз держави належать:

- нестача джерел фінансування, тобто брак фінансових ресурсів для фінансування соціальних гарантій;
- зростання розміру соціальних видатків, що створює додаткове навантаження на Державний бюджет та Пенсійний фонд;

– зростання розміру допомоги при народженні дитини, що, своєю чергою, створює додаткове навантаження на Державний бюджет;

- зростання видатків на утримання безробітних на ринку праці;
- зростання кількості неблагополучних сімей;
- зростання видатків на утримання “соціальних сиріт” у дитячих будинках (подвійне фінансування);
- зростання чисельності дитячої безпритульності;
- відтік капіталу з трудовими мігрантами.

До фінансових ризиків та загроз фізичних осіб належать:

- “втрата” коштів у молодіжному кредитуванні;
- невідповідність прожиткового мінімуму до реальних ринкових цін;
- зростання вразливості сімей, особливо сімей з двома і більше дітей;
- втрата можливості отримання пенсійного забезпечення;
- зростання показників бідності;
- несправедливий розподіл заробітної плати та інше.

Отже, проаналізуємо основні фінансові ризики соціальних гарантій в Україні. Перш за все проаналізуємо фінансові ризики для держави в контексті реалізації соціальних гарантій (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка показників, що характеризують фінансові ризики держави у фінансовому забезпеченні соціальних гарантій України за 2009–2011 роки

№ з/п	Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік
1.	Всього видатки ДБУ, млн. грн., в т.ч.:	242356,7	303588,7	333414,5
1.1.	Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення, млн. грн.	51512,3	69311,3	63533,4
	Питома вага у загальних видатках ДБУ, %	21,25	22,83	19,06
1.2.	Видатки на допомогу при народженні дитини, млн. грн.	8600,0	10200,0	12800,0
	Питома вага у загальних видатках ДБУ, %	3,55	3,36	3,84
2.	Видатки ПФУ, млн. грн.	165730,0	192280,0	210710,0
3.	Коефіцієнт утримання, %	1,3	1,3	1,4
4.	Середні річні витрати держави на підготовку одного фахівця у ВНЗ, грн.	6800,0	7400,0	8200,0

Проаналізувавши фінансові ризики для держави, ми дійшли таких висновків. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення займають четверту частину всіх видатків, що свідчить про високий рівень “соціалізації” Державного бюджету, це спричиняє додаткове навантаження на бюджет. Так, у 2009 р. соціальні видатки становили 21,25% всіх видатків Державного бюджету, у 2010 р. – 22,83%, 2011 р. – 19,06%.

У структурі видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення переважають трансферти населенню, які включають різні допомоги. Так, в Україні кожного року зростає розмір допомоги при народженні дитини, що спричиняє додаткове навантаження на Державний бюджет, що є ще одним фінансовим ризиком.

Аналогічна ситуація мала місце і в ПФУ, адже з кожним роком простежується зростання видатків, у зв'язку з чим, зростає його дефіцит. Порівняно із 2009 р. видатки ПФУ у 2010 р. зросли на 26550 млн грн і становили 165730 млн грн. У 2011 р. простежувалася аналогічна тенденція до збільшення видатків фонду, які становили 210710 млн грн, що на 18430 млн грн більше, ніж у 2010 р. Пропозиції щодо пошуку нових джерел поповнення Пенсійного фонду, які радив экс-віце-прем'єр С. Тігіпко, 13% на відтік капіталу в офшори та введення податків на розкіш не було навіть прийнято ВРУ до розгляду.

Фінансовим ризиком у контексті реалізації соціальних гарантій є зростання коефіцієнта утримання. Так, в Україні у 2011 р. коефіцієнт утримання зріс і становив 1,4, що є негативною тенденцією, адже з кожним роком на одного працюючого припадає все більша кількість непрацюючих осіб (в цьому випадку, пенсіонерів), яких він утримує із своєї заробітної плати.

Одним із фінансових ризиків держави є відтік капіталу з трудовими мігрантами. Наприклад, при виїзді одного фахівця за будь-якою спеціальністю за кордон, держава втрачає в середньому, приблизно 52 000 грн, які було витрачено на його підготовку на державній формі навчання.

Перейдемо до аналізу фінансових ризиків для фізичних осіб у контексті реалізації соціальних гарантій (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників, що характеризують фінансові ризики фізичних осіб у фінансовому забезпеченні соціальних гарантій України за 2009 – 2011 роки

№ з/п	Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік
1.	Номінальна заробітна плата, %	105,9	120,0	117,6
2.	Реальна заробітна плата, %	90,8	110,2	108,7
3.	Частка заробітної плати у структурі доходів населення, %	41,90	41,70	41,65
4.	Частка соціальних допомог у структурі доходів населення, %	39,59	38,48	37,04
5.	Середньодушові доходи домогосподарств без дітей, грн.	1285,33	1500,98	1653,33
6.	Середньодушові доходи домогосподарств з дітьми, грн.	964,00	1125,73	1240,0

Отже, по-перше, величина номінальної заробітної плати є значно вищою за її реальну величину, що є негативною тенденцією. По-друге, соціальні допомоги займають високу частку у структурі заробітної плати населення, що свідчить про отримання населенням "легких грошей". Тобто заробітна плата не виконує власне своїх функцій і не залишається на сьогодні основним джерелом доходів. У багатьох випадках люди, які можуть працювати, всіма шляхами намагаються оформити той чи інший вид соціальної допомоги, щоб перебувати на утриманні держави.

Очевидно, що відбувається зростання вразливості сімей, які мають дітей. Рівень середньодушових доходів в домогосподарствах без дітей приблизно на 34 % перевищує показник по домогосподарствам з дітьми.

Як уже було зазначено вище, сучасна пенсійна система унеможлиблює отримання пенсійного забезпечення в Україні через поставлені вимоги у законодавстві. Так, мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років та наявності страхового стажу не менше 15 років [2]. Проаналізуємо середню очікувану тривалість життя чоловіків і жінок даних Державної служби статистики України (рис. 1).

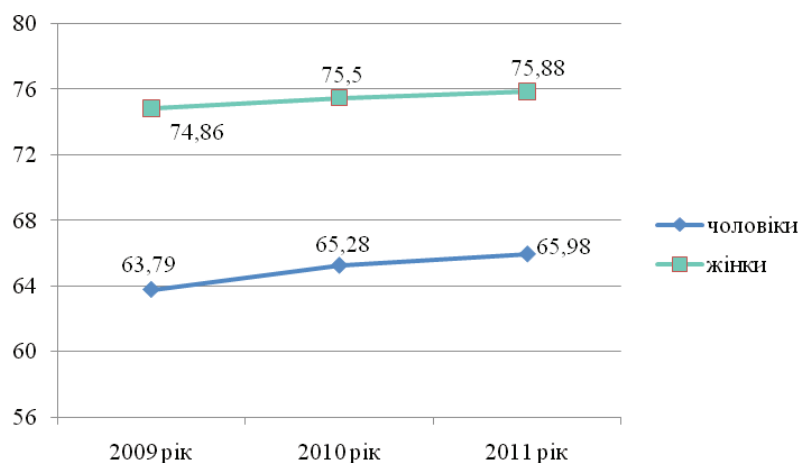

Рис. 1. Динаміка середньої очікуваної тривалості життя чоловіків і жінок в Україні у 2009–2011 роках

Необхідно зазначити, що за таких даних чоловіки зможуть отримувати пенсію за віком лише приблизно п'ять років, а жінки – п'ятнадцять. Проте дані, подані комітетом, не відповідають дійсності, адже нині в Україні є лише одиничні випадки, коли люди доживають до такого віку, а в більшості випадків чоловіки до 60 років, жінки – до 70 років, причому це те покоління, яке виросло у незабрудненому екологічному середовищі і на натуральних продуктах харчування, а сучасне покоління є в декілька разів слабшим. Тому пенсійне законодавство унеможливило отримання пенсійного забезпечення значній частині населення в майбутньому, не говорячи про впровадження особистісної накопичувальної системи.

Отже, можна дійти висновку, що реалізація соціальних гарантій супроводжується виникненням фінансових ризиків та загроз як для держави, так і для фізичних осіб. Подальше ігнорування фінансових ризиків соціальних гарантій в Україні у майбутньому може призвести до неможливості проведення соціальних заходів, а отже, і реалізації соціальної політики.

З метою удосконалення фінансового забезпечення соціальних гарантій необхідно:

- сприяти розширенню виробництва в Україні, з метою створення нових робочих місць, що дасть змогу підвищити рівень життя населення в Україні, рівень доходів громадян, знизити коефіцієнт утримання;
- створити умови для виведення доходів громадян з тіні, тобто гармонізація податкової і соціальної системи;
- удосконалити методики розрахунку прожиткового мінімуму, яка повинні полягати у такому: частковій відмові від застосування нормативного методу при розрахунку показника прожиткового мінімуму; застосування комбінованого нормативно-статистичного методу розрахунку прожиткового мінімуму;
- підвищити контроль за адресністю допомоги. Розширити повноваження інституту соціальних інспекторів, надати їм реальну можливість з'ясування фактичного рівня добробуту кожного потенційного одержувача допомоги, застосування фінансових санкцій за подання недостовірної інформації про наступне призначення допомоги;
- встановити єдиний розмір допомоги при народженні дитини, не виокремлюючи, якою за рахунком є народжена дитина: першою, другою чи третьою;
- скоротити кількість пільг для підвищення контролю за їх наданням;
- провести систему заходів подолання бідності в сукупності із проведенням активної трудової політики і оптимізацію процесу самозабезпечення працюючого населення;
- пільги за професійною ознакою як такі, що не відповідають принципам ринкової економіки;
- відкрити особисті рахунки для дітей, які потребують допомоги;
- створити умови для відкриття та функціонування соціальних магазинів, які дали б змогу забезпечувати окремі категорії необхідними засобами для існування;
- запровадити систему раннього виявлення осіб та сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування;
- забезпечити диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту, які забезпечують сталий рівень життя сім'ї, шляхом створення: а) для працездатних – належних умов і робочих місць для економічного забезпечення благополуччя сім'ї; б) для непрацездатних (в т. ч. тимчасово) – гарантований прийнятний рівень життя;
- узгодити сімейну пенсійну політики. При розрахунку пенсій враховувати час догляду за дитиною до трьох років та лікарняні відпустки по хворобі дитини для осіб, які її доглядають, виходячи з середньої зарплати особи на момент виходу у відпустку.

Висновки. Отже, на основі всього вищезазначеного можна дійти висновку, що система соціальних гарантій населенню України потребує реформування, адже при реалізації соціальних гарантій виникає низка фінансових ризиків та загроз як для держави, так і для фізичних осіб. Ці реформи необхідно здійснювати на основі перспективних шляхів їх вдосконалення із врахування джерела виникнення того, чи іншого фінансового ризику.

Література:

1. Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 05.10.2000 р. № 2017-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.
2. Закон України “Про пенсійне забезпечення” від 05.11.1991 р. № 1788-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
3. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні / Черенько Л. М., Полякова С. В., Реут А. Г. та ін. ; [за ред. Е. М. Лібанової]. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 288 с.
4. Василик О. Д. Державні фінанси України : [підручник] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
5. Горин В. П. Державне фінансове забезпечення соціальних гарантій : [дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук] / В. П. Горин. – Т. : ТНЕУ, 2010. – 279 с.
6. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: [колективна монографія] ; [за ред. Е. М. Лібанової]. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2012. – 320 с.